

УДК 373.29

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПЕРСПЕКТИВНОСТІ І НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ЛАНОК ОСВІТИ

Світлана Лозинська, Марта Проц

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Проаналізовано проблеми забезпечення наступності дошкільної та початкової ланок освіти на прикладі авторських навчальних закладів в історії педагогіки, сучасного стану досліджуваної проблеми та рекомендаціям щодо підготовки фахівців спеціальностей “Дошкільна освіта” та “Початкова освіта”. Визначено умови та напрями забезпечення перспективності і наступності у вихованні і навчанні дошкільного навчального закладу і школи.

Ключові слова: нова школа, новітні технології, всебічне виховання особистості, принцип наступності і перспективності, вільне виховання, дошкільна освіта, початкова освіта, безперервна освіта, життєва компетентність.

Сьогодні питання наступності між дошкільною та початковою ланками загальної освіти набули в педагогічній науці й практиці особливої актуальності. Узгодженість перших двох ланок освіти не означає, що під час реалізації принципу наступності між дошкільною та початковою ланкою вже немає проблем. Важливе переосмислення цілей і змісту наступності між дошкільною та початковою ланками загальної освіти, їхня переорієнтація на вирішення завдань особистісно-орієнтованого навчання й виховання.

Для пошуку шляхів вирішення цієї проблеми пропонуємо звернутися до надбань історії педагогіки, а саме до теорії і практики авторських навчальних закладів.

Наша мета – розкрити основні засади забезпечення наступності і перспективності двох перших ланок освіти на прикладі авторських навчальних закладів, визначити основні шляхи їхньої реалізації.

Початок експериментів пов’язаний із виникненням середніх навчально-виховних установ, які отримали найменування нових шкіл. На рубежі ХІХ – ХХ ст. у Західній Європі та Америці їх налічувалося близько двадцяти п’яти, у більшості з яких навчально-виховний процес ґрунтувався на ідеях вільного виховання. Зокрема, це: а) “вільні школи” – “Трево” (П. Робен), “Вулик” (С. Фор), “Маленька республіка” (Г. Лейн), “Саммерхілл” (О. Нілл), “Вільна школа” (Л. Гартман) та ін; б) “нові” школи – “Абботсхольм” (С. Редді),

“Бідельс” (Ж. Бедлей), “Де Рош” (О. Демолен), “Віккерсдорф” (Г. Вінекен) та ін.; в) школи прогресивного виховання – “Школа професій” (Дж. Дьюї), Дальтонська початкова школа (Є. Паркхерст), “Вільна школа” (К. Стівенсон) та ін.; г) “домашні школи” – школи домашнього навчання і виховання (Б. Отто, А. Шульц та ін.).

Як показало дослідження, запропоновані виховні системи – це не лише моделі вільного виховання і навчання (у різних аспектах), а й різновиди “педагогіки особистості” (Ф. Гансберг, Л. Гурлітт, Г. Шаррельман), підтримуючо-корекційної педагогіки (О. Декролі, М. Монтессорі, частково ідеї Р. Штайнера), педагогіки опіки (гуманізму) (Б. Отто, П. Петерсен, П. Робен, С. Фор, О. Шульце), виправної педагогіки (Г. Лейн, О. Нілл), оскільки вони передбачали комплексний опосередкований вплив (без зовнішнього примусу) на дітей та підлітків, забезпечували їх фізичне і духовне зростання [2, с. 9].

Були сформульовані специфічні умови діяльності нової школи: брали до уваги особливості дитячої психології, спільне навчання, трудову підготовку, вільну діяльність дитини, що відповідає її інтересам і потребам тощо.

Усе це простежуємо в діяльності нових навчальних закладів.

Одна з них – школа для хлопчиків, яку створив Сесіл Редді (1858–1932) в 1889 р. у сільській місцевості Абботсхольм (Англія). У програмі навчання переважала природничо-наукова підготовка. Учні щодня працювали в майстернях. Багато часу приділяли спорту, естетичному вихованню учнів. У школі було учнівське самоврядування. Спочатку був задум зробити з цієї школи певне об’єднання учнів, сім’ї, церкви, немовби державу в державі. До школи приймали тільки хлопчики віком 11 років з тим, щоб “прожити” в ній 8–9 років. Девізом школи слугувало гасло: “Свобода – це підпорядкування закону”. Зокрема, С. Редді був упевнений у тому, що для принципової зміни шкільної справи потрібна певна педагогічна лабораторія, де будуть формуватися “благородні англійці”. Ця школа повинна була вирішувати два взаємопов’язані завдання: розвивати природу кожної дитини та пристосовувати цю природу до певного виду наступної діяльності вихованця. Загальна освіта, якою забезпечували в школі, повинна була сприяти гармонійному розвитку дитини, охоплюючи навчально-виховний процес, фізичне виховання, трудову діяльність, розкриття творчих задатків, інтелектуальне, моральне, релігійне виховання. У процесі трудових занять учні знайомилися з кравецькою та чоботарською справою, кулінарією і ювелірним мистецтвом та багатьма іншими видами господарської діяльності, зокрема, сільським господарством чи промисловістю. З метою інтелектуального розвитку до 15-ти років хлопчики отримували загальну освіту на основі вивчення широкого кола теоретичних дисциплін, а з 15-ти

років кількість навчальних предметів збільшувалась завдяки комерційній справі, промислового і сільськогосподарському бізнесу [4, с. 510–511]. У процесі навчання молодь проходила і практичне стажування, пов'язане з майбутньою спеціальністю. Головним завданням такої організації шкільної справи було вироблення здорової цікавості учнів до природи та людського життя, волі й характеру, а також набуття певного обсягу практично необхідних знань. Особливо заохочували в школі активність та винахідливість. Зокрема, учні самі вигадували рухливі ігри, організовували театральні вистави.

Діяльність експериментальної Лабораторної школи, яку заснував американський філософ-прагматист і педагог Дж. Дьюї (1859–1952) у Чикаго 1896 р., мала на меті задоволення потреб і розвиток здібностей дітей. В організації шкільної роботи Дьюї вимагав урахування основних імпульсів природного росту дитини: соціальний (потреба у спілкуванні з іншими людьми), конструктивний (потреба в русі, у грі), дослідницький (потреба у пізнанні і розумінні речей); експресивний (потреба у самовиразі). У лабораторній школі навчалися діти з 4–5-річного до 14–15-річного віку. Курс навчання був поділений на дворічні стадії. Загалом ідеї американського педагога сприяли більшому врахуванню сутності дитячої природи в навчальному процесі, пошуку нових форм навчальної роботи (результатами таких пошуків були комплексні програми, метод проектів тощо) [8, с. 69]. Водночас з ім'ям Дж. Дьюї пов'язують ідеї утилітаризації навчання в американській школі, тобто зниження її інтелектуальної насиченості для більшості школярів.

Відомим теоретиком новітніх шкіл був швейцарський педагог, професор Женевського університету Адольф Фер'єр (1879–1960), який очолював Міжнародне об'єднання прихильників “нових шкіл” (1912), яке сформулювало загальні організаційні й дидактичні положення нових шкіл (30 характерних для них ознак). У 1899 р. А. Фер'єр створив “Міжнародне бюро нових шкіл”. Це “Бюро...” стало центром, навколо якого до 30-х років групувались різні напрямки реформаторської педагогіки. “Бюро...” визначило загальні вимоги до “нових шкіл”. Це були навчально-виховні заклади інтернатного типу, які організовували приватні особи або громадські педагогічні організації. У школах повинно бути створене таке середовище, яке забезпечувало б фізичний, розумовий і моральний розвиток дітей і готувало їх до практичного життя [7].

Зокрема, популярності набув створений 1907 р. у Брюсселі експериментальний навчальний заклад – Школа для життя (Ермітаж) бельгійського педагога і лікаря Жана-Овіда Декролі (1871–1932). У початкових класах Ермітажу основою навчання були т. зв. центри інтересів. Центри інтересів групували навчальний матеріал відповідно до дитячих

потреб. Він визначав потреби в харчуванні, захист від негоди, небезпек, в солідарності, відпочинок і самовдосконалення. Навчальний матеріал черпали з довкілля – природи, шкільного життя, сім'ї, суспільства. Ж.-О. Декролі починав роботу з дітьми з вадами у розвитку, а згодом заснував школу для здорових дітей віком від 3 до 18 років, назвавши її “школою для життя, через життя”. Завдання педагогів полягає у створенні програми за центрами інтересів. Зокрема, у школі дитина повинна знайти можливості для налагодження своїх взаємин із соціальним середовищем (школа, сім'я, суспільство), з тваринами та рослинами. Зокрема, Ж.-О. Декролі рекомендував проводити все навчання засобами спостереження, асоціації та практичного (абстрактного і конкретного) вираження вивченого матеріалу. У школі Ж.-О. Декролі широко використовували екскурсії, практикували моделювання, ручну працю, малюнок та інші види творчих робіт. Педагог розробив та запропонував низку дидактичних ігор, які розподілив на серії за зростанням труднощів [9, с. 71].

Випробувані Ж.-О. Дерколі підходи до організації навчальної діяльності учнів мали значний вплив на педагогів України у 20-х роках ХХст.

Отже, на підставі узагальнення надбань світової педагогіки, зокрема, шкіл в Абботсхольмі С. Редді, Лабораторної школи Дж. Дьюї, діяльності “Міжнародне бюро нових шкіл” А. Фер'єра та Школа для життя Ж.-О. Декролі та ін. можна підсумувати, що принцип наступності на етапі дошкільної та початкової ланок освіти є визначальним, він повинен забезпечити плавний, природний перехід дитини від позиції дошкільника до позиції молодшого школяра.

Сьогодні наступність потрібно розглядати як один з основоположних принципів безперервної освіти, завданням якої є забезпечення цілісного розвитку особистості дітей упродовж навчання на перших двох ланках системи освіти. Таке розв'язання поставленого завдання дасть змогу вирішити проблему наступності між дошкільною та початковою ланками освіти на сучасному рівні [12, с. 8].

Підготовка до школи є важливою ділянкою роботи вихователя. Переживаються й осмислюються позитивні наслідки фізичного та соціально-психологічного розвитку дитини. На сучасному етапі розвитку освітньої системи в Україні стратегічна мета функціонування дошкільної та початкової ланок освіти як перших сходинок системи безперервної освіти полягає в розвитку особистості дитини, набутті нею життєвої компетентності, її спрямуванні на творчість і самореалізацію. Цілісний розвиток особистості передбачає розвиток усієї сукупності її якостей, які в психології особистості згруповані в чотири підструктури: спрямованість, досвід, психічні процеси, біопсихічні властивості.

Сьогодні досить чітко окреслено законодавчу базу дошкільної і початкової освіти. Базовий компонент дошкільної освіти та Державний стандарт початкової загальної освіти визначають пріоритетність компетентнісного підходу до розв'язання основних завдань дошкільної та початкової ланок освіти. Ці документи повинні забезпечити поетапне становлення дитячої особистості, її фізичний, пізнавальний, соціальний, естетичний розвиток, набуття нею певного практичного досвіду, необхідного для використання в майбутньому житті [1, с. 13].

Отже, йдеться про окреслені на державному рівні вимоги щодо організації, умов та якості освіти як для дошкілля, так і для початкової школи – цих перших сходинок, перших ланок системи безперервної освіти. Ззначаючи про методичні і теоретичні засади реалізації наступності в системі освіти загалом, важливо акцентувати передусім на тих загальних принципах, на яких вибудовується сучасна освіта і які стосуються дошкілля та початкової школи. Вони зосереджені на проблемах розвитку дитячої особистості, що є кінцевою метою вдосконалення всіх освітніх систем. Принципи гуманізації, інтеграції, диференціації є найважливіші для них, а, тому вписують дошкілля і початкову школу в систему безперервної освіти. Отже, стратегічна мета єдина – розвиток особистості, життєва компетентність дитини, спрямування її на творчість і самореалізацію. У цьому плані можемо зіставити вихідні позиції, окреслені в Базовому компоненті дошкільної освіти і в Державних стандартах початкової освіти на предмет єдності методологічних засад. Зокрема, в Державних стандартах чітко зазначено, що початкова школа має продовжити лінію дошкільного розвитку, закріпити й розвинути в умовах шкільного виховання надбання дошкільного дитинства. Це важливий крок уперед, який має засвідчити еволюційність розвитку дитини. Зміна соціального статусу малюка ще не означає, що він сам докорінно змінився. Отже, ми не повинні різко розмежовувати цілі і завдання обох етапів освіти [1, с. 17].

Взаємоузгодженість у визначенні цілей і домінант розвитку дитини в обох початкових ланках освіти не означає, що немає проблем на нормативному рівні. Йдеться передусім про аспекти, що стосуються підготовки дитини до школи.

У реальній практиці і в науці ще й досі є розбіжності щодо розуміння понять підготовка до школи, готовність до школи, шкільна зрілість. Досі остаточно не визначено ієрархію завдань для кожного етапу життя дитини.

Вважаємо, що традиційний функціональний підхід треба замінити на педоцентричний, який ставить у центр повноцінність проживання дитиною кожного вікового етапу. Попередня парадигма нашої освіти ґрунтувалася на функціональному підході: дошкільник готується до школи, школяр – до вузу, тобто дитину розглядали з функціональної позиції, залежно від зміни її

статусу в суспільстві. Під це налаштовували вже й вимоги до навчання, і наукові дослідження.

У Концепції безперервної освіти в основу чинників, що визначають якість навчального процесу, покладено принцип урахування індивідуальних, вікових і типологічних особливостей кожної дитини. Зокрема, тут визначено параметри, дотичні до освіти дошкільнят: до початкової школи вступають діти, яким на 1 вересня поточного року виповнилося шість років і які за результатами медичного та психологічного обстеження не мають протипоказань до систематичного шкільного навчання. Проте не можна охопити шкільним навчанням усіх шестирічних, оскільки обов'язково треба враховувати рівень готовності дітей до цієї нової діяльності [11].

Отже, дошкільна освіта не повинна вбачати свою головну мету тільки в підготовці малюків до школи. Вона має створити передусім необхідні умови для повноцінної реалізації п'яти-шестирічними дітьми своїх можливостей, поліпшення їхнього фізичного та психічного розвитку [13, с. 3-4].

У Концепції враховано вимоги, визначені Законом і Базовим компонентом дошкільної освіти. Зокрема, там зазначено: кожна дитина ще до школи має здобути відповідну підготовку, що відповідає вимогам Базового компонента дошкільної освіти. Проте, сьогодні дошкільня, як і школа, розвивається не в уніфікованому однотипному варіанті, а в різнотипних та варіативних [1].

Це означає, що реалізація Базового компонента може відбуватися в різних організаційних формах. Виникає питання наукового і практичного характеру: якими мають бути підходи до підготовки вихованців дошкільних закладів та дітей, які їх не відвідують.

За статистикою в Україні дошкільними закладами охоплено лише 62% малят. Організація підготовки до школи решти 38% дітей – проблема і наукова, і нормативна. У попередньому досвіді маємо лише одну форму їхнього розв'язання – підготовчі групи при школах. Сучасне життя багато чого змінило, і сьогодні важливо належно використовувати можливості дошкільного навчального закладу, не ігноруючи варіативного підходу до цього і щодо кількості годин проведення підготовки дитини, і щодо організаційних умов її здійснення [11].

Усе це лише зовнішній бік проблеми наступності, оскільки є і вжливіші аспекти, які націлюють нас на усвідомлення самого цього поняття. З психологічного боку потрібно передусім виділити аспекти, добре розроблені в Базовому компоненті, що ставлять у центр педагогічних зусиль дитину, розкривають її індивідуальність, її особистість – “Я та інші люди”, “Я і природа”, “Я і суспільство”, – і не переводять підготовку до навчання на предметний рівень, а використовують опосередкований вплив різних видів діяльності для того, щоб здійснювати мовленнєвий розвиток, розвиток уяви і

мислення, просторових уявлень дітей тощо. Тобто йдеться про відхід від предметоцентризму і цілісний погляд на використання можливостей різних сфер діяльності дошкільнят, що має забезпечити належний рівень соціалізації, емоційного та мовленнєвого розвитку дитини, її самореалізацію тощо [1].

Отже, якщо дошкільна освіта сьогодні якісно змінилась у плані розуміння сутності підготовки дитини до школи та реалізації її вікових можливостей на шостому році життя, то і початкова школа аж ніяк не може лишитися у межах своїх давніх уявлень про опору тільки на предметну готовність своїх найменших учнів до навчання. Маємо створювати в початковій школі такі умови, щоб ті якості, уміння, здобутки дошкільця, формування яких ще не завершилося на рівні дошкільного віку, могли б повноцінно розвиватися в початковій школі й водночас сприяли формуванню пріоритетної, провідної діяльності, новоутворення цього віку – навчальної діяльності [10, с. 115–117].

Тут педагоги-дошкільники, замислившись про перспективу розвитку дитини, мають створювати передумови для кращого входження маленьких учнів у повноцінну навчальну діяльність. Це означає створення вже у шестирічної дитини передумов для формування в неї організованості, елементарної прогностичності, вміння усвідомлювати свої дії і працювати в довільному режимі тощо. Орієнтиром тут, зазвичай, є вимоги розділу “Формування загальнонавчальних умінь і навичок”, яким відкривається програма початкової школи [3].

Якщо зазначати про те, чому вчителі-початківці мають учитися в дошкільників, варто виділити передусім аспект, недостатньо опрацьований у початковій школі. Це, зокрема, різні засоби реалізації індивідуального підходу до дитини. Особистісно-орієнтований підхід – це, по суті, давно відомий у педагогіці принцип індивідуалізації та диференціації. В основі нової орієнтації педагогічної системи лежить глибоке знання дитини. Зокрема, якщо педагоги-дошкільники в цьому досить обізнані, то вчителів початкових класів треба ще багато чого навчати, переконувати їх у перевагах змістовного психологічного вивчення кожного учня. Наші провідні завдання можна окреслити однією ключовою фразою: “Від управління кожним навчальним закладом до управління навчанням кожної дитини” [12, с. 9].

Отже, завдання школи – виховати людину освічену, культурну, всебічно розвинену, яка творитиме в новому тисячолітті. Дошкільця як перша ланка не може не реагувати на значущі зміни в розвитку початкової школи. Педагоги-дошкільники повинні забезпечити готовність дитини до навчання в школі, а вона визначається тим, що дитина, ще залишаючись дошкільником, розуміє необхідність підготовки до навчання в школі. Тут важлива спільна

праця вихователів дошкільного закладу, вчителів та сім'ї у підготовці дошкільників до навчання у школі [13, с. 5].

Підсумовуючи зазначене, можемо стверджувати, що головною умовою забезпечення перспективності і наступності у вихованні і навчанні є спрямованість педагогічного процесу дошкільного навчального закладу і школи на всебічний розвиток особистості дитини. З огляду на це важливий зв'язок програм, методів і форм навчання в дошкільному навчальному закладі і початковій школі. Окреслимо основні напрями забезпечення наступності в навчанні дошкільників і молодших школярів:

- визначення перспективи у навчанні від дошкільного дитинства до кінця початкової школи; підпорядкування її мети й завдань кожного з цих вікових періодів;
- побудова основних змістових ліній навчання у першому класі з урахуванням усього набутого у дошкільному дитинстві досвіду;
- надання пріоритету розвитку продуктивно-творчих і творчих видів навчально-мовленнєвої та художньо-мовленнєвої діяльності як основи для формування продуктивної уяви і творчого мислення, дитячої самостійності, ініціативи;
- забезпечення зв'язку провідних видів діяльності суміжних періодів навчання, опори на актуальний для цього вікового періоду вид діяльності; створення умов для формування елементів провідної діяльності наступного вікового періоду.

Під час підготовки фахівців спеціальностей “Дошкільна освіта” та “Початкова освіта” викладачам ВНЗ потрібно дотримуватися таких порад у роботі із студентами:

- формувати у студентів творчість, креативність, відповідальність;
- залучати їх до активної самостійної пізнавальної діяльності;
- ознайомлювати з нормативними документами дошкільної та початкової освіти;
- вправляти їх у правильному доборі дидактичних методів, прийомів, засобів, форм для забезпечення наступності;
- майбутнім учителям початкових класів потрібно наголошувати на використанні ігрових прийомів, продовжувати формувати в учнів творчу уяву, мислення, не задавати домашніх завдань навчального характеру, проводити урок 35 хв;
- неприпустиме застосування авторитарного стилю у спілкуванні з дітьми.

Отже, наявність внутрішнього зв'язку в змісті навчально-виховної роботи, методах педагогічного керівництва, формах організації діяльності у дошкільному навчальному закладі і молодших класах школи забезпечує цілісність процесу розвитку, навчання і виховання дитини.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. кер. : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук ; авт. кол. : Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. // Дошкільне виховання. – 2012. – № 7. – С. 4–19.
2. *Барило О. А.* Ідеї вільного виховання в реформаторській педагогіці кінця XIX – першої третини XX століття : автореф. дис. на здобуття канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / О. А. Барило ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2004. – 22 с.
3. Державний стандарт початкової загальної освіти / Міністерство освіти і науки України № 1/9-695 від 06.12.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>
4. *Зайченко І. В.* Історія педагогіки : [навч. посіб.] : у 2-х кн. / І. В. Зайченко. – Кн. 1. Історія зарубіжної педагогіки. – К. : Слово, 2010. – 624 с.
5. Закон України “Про дошкільну освіту” : за станом на 25 листопада 2005 року / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2005. – 31 с.
6. Закон України “Про освіту” : за станом на 8 грудня 2006 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 40 с.
7. Історія педагогіки : Курс лекцій : [навч. посіб.] [Електронний ресурс]. – К., 2004. – 171с. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books-book-69.html>
8. Історія педагогіки [навч. посіб.] / За ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДПУ, 1999. – 336 с.
9. Педагогічні технології. Досвід. Практика : [довідник] / За ред. П. І. Матвієнко. – Полтава : ПОПОПП, 1999. – 376 с.
10. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці: монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, З. Н. Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.
11. Проект Концепції розвитку освіти на період 2015–2025 років [Електронний ресурс] // Стратегічна дорадча група “Освіта”. – 2014. – Режим доступу: <http://osvita.ua/news/43501/>.
12. *Савченко О. Я.* Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти / О. Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2011. – № 11. – С. 8–10.
13. *Стадненко Н.* Готовність дитини до школи: складові успішного навчання / Н. Стадненко // Початкова школа. – 2013. – № 9. – С. 3–5.

Стаття: надійшла до редколегії 10.06.2016

доопрацьована 12.08.2016

прийнята до друку 25.08.2016

**BASIC PRINCIPLES OF PERSPECTIVE AND CONTINUITY
OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION**

Svitlana Lozynska, Marta Prots

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA – 79005*

The essay is devoted to the analysis of a problem of ensuring the continuity between preschool and primary education based on the examples of alternative educational establishments in the history of pedagogy; contemporary status of the above problem; recommendations for training of specialists in Preschool Education and Primary Education. The basic preconditions and directions for ensuring the continuity and perspective in education and personality formation between preschool and primary school have been identified. These include an orientation of pedagogical process at preschool educational establishments and schools on comprehensive development of a child's personality. Consistent internal communication on matters of teaching processes, methods of pedagogical guidance, and forms of organization of operations between a preschool educational establishment and a primary school ensures integrity in a child's development, education, and personality formation processes.

Key words: new school, innovative technology, holistic personality formation, principle of continuity and perspective, free education, preschool education, primary education, continuous education, life competency.

